

ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑΙ ΜΟΡΦΑΙ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΕΛΕΥΘ. Ε. ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ

Η ένάτη είς τὴν ἐφετεινὴν σειρὰν διμιλία τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς Βιομη-
μηχανικῶν Σπουδῶν ἐδόθη τὴν 9 Ἰανουαρίου 1952 μὲ διμιλητὴν τὸν κα-
θηγητὴν τῆς Σχολῆς κ. Ἐλέυθ. Ε. Συνοδίνον, Διευθυντὴν τοῦ Γεν.
Χημείου τοῦ Κράτους, περὶ τῶν προεπαναστατικῶν Διδασκάλων τοῦ
Γένους. Εἶναι γνωστὴ ἡ καλλιέπεια καὶ ὁ παλιμὸς μὲ τὰ ὅποια ὁ κ.
Συνοδινὸς χειρίζεται τοιαῦτα θέματα καὶ εἰνε εὐνόητον διατὶ τὸ ἀκρο-
τήριόν του ὑπῆρξε πολυπληθές. Κατωτέρω τὸ κείμενον τῆς διμιλίας.

Βαρεῖα, τυραννικὴ καὶ ζοφερὰ ὑπῆρξεν ἡ δουλεία ἥτις ἐκάλυψε τὸ "Ἐθνος"
ἥμιδν ἀφ' ἡς ἔδυσεν ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Βασιλεύουσαν. Ἐκ τῆς ζοφε-
ρᾶς ταύτης δουλείας, ἐγεννήθη ἡ Νέα Ἑλλὰς ἥτις, ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, μὲ τοὺς
θρύλους τῆς Ἀγιας Σοφίας καὶ μὲ τῆς ἐπίδος τὴν πνοὴν γαλουχουμένη, ἔκρυ-
ψεν ἐπιμελῶς ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς σιγῆς καὶ τῆς ὑπομονῆς καὶ ὑπὸ τὸ πενιχρὸν
τοῦ ραγιστὸν ἔνδυμα, πάντα πόθον, πᾶσαν ὄρμήν, καὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀπὸ τὴν
ὅποιαν διεκατεστο γὰρ ἀναπνεύση τῆς ἐλευθερίας τὸ ἀτέμητον καὶ μυρίπονυν ἀρωμα.

Καὶ ἐπέστη κάποτε ἡ στιγμή, καὶ ἀγέτειλεν ἡ ἡμέρα ἐκείνη κατὰ τὴν
ὅποιαν τὸ καθημαγμένον "Ἐλληνικὸν" Ἐθνος μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Παντοδυνάμου
Θεοῦ, τοῦ τοῦ Σύμπαντος Δημιουργοῦ, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ ἐγερθὲν διεξεδικήσε-
τῆς ζωῆς τὰ δικαιώματα μετὰ τόλμης ἀρχαιοελληνικῆς καὶ μετὰ δυζαντινῆς πλ-
τεᾶς. Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς δουλείας ἐκπαιδευτικὴ ἐκδήλωσις καὶ
κίνησις περὶ τὰς ἐπιστήμας, δὲν ὑπῆρξεν ἀσήμαντος, ἵδια δὲ κατὰ τὴν ἀμέσως
κινησίας περὶ τὰς ἐπιστήμας, δὲν δύναται γὰρ χαρακτηρισθῆ ἀπλῶς ὡς μία ἔξαιρε-
τικὴ ἀναμόρφωσις, δὲν δύναται γὰρ χαρακτηρισθῆ ἀπλῶς ὡς μία ἔξαιρε-
τικὴ περὶ τὰ γράμματα ἐπίδοσις ἀλλὰ μία πραγματικὴ ἐπανάστασις ὑπὲρ τῶν
ἐπιστημῶν, (καὶ εἰδικῶτερον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν), καὶ ἥτις κίνησις ὅχι διλ-
γον συγετέλεσε καὶ κατέληξεν εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν τοῦ γένους ἡμῶν ἀγῶνα.

Εἰς τοῦτο συγετέλεσε καὶ ἐβοήθησεν ἡ ἐπιδειχθεῖσα εὕνοια τῶν κατακτητῶν
περὶ τὴν μάθησιν τῶν ἐπιστημῶν, ἔνεκα ἵδια τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὴν Ἱα-
τρικὴν καὶ τὰς ἀποκρύφους καλούμενας ἐπιστήμας αἵτινες εὑρίσκοντο ἐν ἀρμονίᾳ
πρὸς τὴν θρησκευτικὴν τῶν κατακτητῶν διανόησιν. Ἐξ ἀλλου δὲ σημεραί
ἀντελαμβάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μετὰ τῆς Εὐρώπης διπλωματικῆς ἐπικοινωνίας,
τοῦτο δὲ συγετέλεσε εἰς τὸ γὰρ διαμορφοῦται διλίγον κατ' διλίγον κάποια ἰδιαιτέρα
ἐκτίμησις καὶ ἐπεικία πρὸς τοὺς "Ἐλληνας, ἐγισχυομένη πολλαπλῶς καὶ ὑπὸ τῆς
τυραννοκρατίαν. Οὕτω λοιπόν, διλίγον κατ' διλίγον, τὰ σχολεῖα πληθύονται, τὰ γράμ-
ματα διαδίδονται, κραταιοῦται ἡ συγείδησις τῆς Ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ ἡ τῆς
ἀπελευθερώσεως ἴδεα, καὶ ἡ ἐκπαίδευσις θεωρεῖται διλίγον κατ' διλίγον ὅχι δικο-
πόδες ἀλλ' ἐν ἐκ τῶν μέσων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ὑποδούλου Γένους.

Ἐκείνῳ τὸ δόποιον χαρακτηρίζει τὴν προεπαναστατικὴν ταύτην ἀναμόρφω-
σιν τῆς ἐκπαίδευσεως είναι ἡ ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διδασκαλία τῆς φυσιογνω-
σίας ἥτις εἴχε σκοπόν τὴν ἐκλατήσειν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, κατὰ τὸ ἀρχικὸν

παράδειγμα τοῦ Ρήγα, τοῦ δποίου ἡ δημώδης Φυσικὴ ὑπεδείκνυε τὴν δόδυν τὴν δποίαν κυρίως ὥφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ ἀπὸ τῆς Ἐπερίας ἐκπαιδευτικὴ μεταπολίτευσις.

Εἰς τοὺς ἰδίους προεπαναστατικοὺς διδασκαλούς τάσσονται, πλὴν τοῦ Ρήγα Φερραίου, δὲ Εὐγένιος Βούλγαρις, δὲ Νικηφόρος Θεοτόκης, δὲ Βενιαμίν δὲ Λέσβιος, δὲ Φιλιππίδης (σπουδάσας φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν Γαλλίᾳ), δὲ Μαγασῆς Ἡλιάδης, διδάξας τὸ πρῶτον (1780) ἐν Βουκουρεστίῳ φυσικὴν καὶ χημείαν μετὰ πειραμάτων μεταφραστής δὲ τῆς χημικῆς φιλοσοφίας τοῦ Φουρκρουά (1802), δὲ Κωνσταντῖνος διδάξας ἐν τῇ Σχολῇ Ἀμπελακίων (1796) τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Στοβαίου, δὲ Ψαλλίδας (τῆς Μαρουτσείου καὶ τῆς Καπλανέιου Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸ 1795), μαθητής τοῦ Κάντ, διδάξας φυσικομαθηματικὰ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Μέτσυμπουργκ καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Γάλλων ὑλιστῶν. Ὁ Βαρδαλάχος, διδάξας φυσικομαθηματικὰ ἐν Βουκουρεστίῳ, Χίψ καὶ Ὁδησσῷ, συγγραφεὺς «Φυσικῆς Πειραματικῆς» (1812) καὶ «Μαθημάτων διὰ τοὺς παῖδες» (1830), δὲ Καΐρης, διδάξας φυσικομαθηματικὰ ἐν Κουρουτσεσμὲ καὶ Κυδωνίαις (1811), δὲ Στέφ. Δόγκαν διδάξας τὰς ἐπιστήμας ἐν Ἰασίῳ (1810), μαθητὴς τοῦ Scheling καὶ συγγραφεὺς πραγματείας περὶ κενοῦ. Ὁ Φυτολόγος Ζαθήρας (Ὀνοματολογία βοτανική, τετράγλωσσος (1787) καὶ μετάφραστις θεολογίας ἀστρονομικῆς, ἀνέδοτος). Ὁ Στεφ. Οἰκονόμου Ιατρὸς διδάξας φυσικὴν καὶ χημείαν ἐν Σμύρνῃ (1809—1819)

Ο Νεόφυτος Δούκας διδάξας ἐν Βιέννη (1803—1815), συγγραφεὺς τῶν πραγματειῶν : «Ἀργὼ ἢ ἐπιστασίαι τινὲς αἱρετικαὶ εἰς τινὰ τῶν γεωστὶ ἐκδοθέντων διεθίλιων» (1813) καὶ «Ἐυνωρίς ἡτοι Φυσικὴ καὶ Μεταφυσικὴ» (1834). Ὁ Γεώργ. Βεντόττης (περιγραφὴ τοῦ Παντὸς 1782), δὲ Πρώτος διδάξας φυσικὴν εἰς Κουρουτσεσμέ. Ὁ Κούμας ἐν Σμύρνῃ (1777—1836) καὶ Κωνγλαίει, διδάξας τὸ ἀτομολογικὸν σύστημα τοῦ Φονταίν εἰτα δὲ τὸ δυναμικὸν τοῦ Κάντ καὶ συγγραφεὺς σειρᾶς στοιχειώδους τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν πραγματειῶν (1807) καὶ «Συνδέψεως Φυσικῆς» (1812) καὶ μετάφραστής «Χημείας Ἐπιτομῆς» τοῦ Ἀδήττου (1808). Ὁ Βάμβας, διδάξας (1770—1853) φυσικὰ ἐν Χίψ καὶ μετάφραστής τῆς Χημείας τοῦ Thenard. Ὁ Ἀθ. Ἰωάννου, διδάξας ἐν Βουκουρεστίῳ φυσικὴν ἴστορίαν τὸ 1815. Ὁ Στεφ. Κανέλλος, διδάξας ἐν Βουκουρεστίῳ φυσικὴν ἴστορίαν τὸ 1820. Ὁ Σέργιος Μακραίος, συγγραφεὺς τοῦ Τροπαίου (1797) καὶ Ἐπιτομῆς φυσικῆς ἀκροάσεως (1816). Ὁ Πάριος, συγγραφεὺς τῆς Ἀντιφωνήσεως, δὲ Νικ. Ζερτσούλης, μεταφραστής ἐκ τῆς λατινικῆς τῆς Φυσικῆς τοῦ Μοσχεμβαΐμ καὶ μέρους τῶν κατὰ Νεύτωνα στοιχείων. Ὁ Γεράσ. Γρηγορίνης (Ἄνσεις Φυσικῆς καὶ Φιλοσοφίας μαθημάτων). Ὁ Ἀναστ. Μουσπινιώτης σπουδάσας ἐπιστήμας, προϊστάμενος τῆς ἐν Μυτιλήνῃ Σχολῆς. Ὁ Σπ. Βλαντῆς (Φυσικὴ δημώδης; 1910). Ὁ Σπ. Ἀσάνης, διδάξας μαθηματικὰ εἰς τὴν Σχολὴν Ἀμπελακίων. Ὁ Σκαρλατός, δὲ Χριστόδουλος δὲ Ἀκαρνάν, δὲ Ἰατρόποουλος, δὲ Παν. Κοδρικᾶς, δὲ Κηρύκος Χαιρέτης, δὲ Διον. Πύρρος, δὲ Ἀνθιμος Γαζῆς, δὲ Πέτρος Σόντιος (1523) διδάξας εἰς Ἰον. Νήσους, δὲ Ἰω. Σόντιος (1523) διδάξας εἰς Ἰον. Νήσους, δὲ Ἰωαννίκιος Μαρκορᾶς (1462) κ. ἀ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κυρίως προεπαναστατικῶν διδασκαλῶν καὶ ἀφυπνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Ψυχῆς ἔξεχουσαν θέσιν, πλὴν τοῦ Ρήγα, κατέχουν ὡς προεπομέν. α) δὲ Εὐγένιος Βούλγαρις, β) δὲ Νικηφόρος Θεοτόκης, γ) δὲ Βενιαμίν δὲ Λέσβιος.

Διὰ τὸν Ρήγαν σημασίας μεγίστης ἦτο ἡ πολιτικὴ τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν

διαφώτισις και ή ίπδ τὴν ἐλληνικὴν δῦνηγησιν και ἐμψύχωσιν ἐπανάστασις τῶν
βαλκανικῶν λαῶν. Πῶς θὰ ἐπήρχετο δμως ή συνείδησις τῆς μεγάλης παραδόσεως;
Διὰ τῆς ἐγκαυχήσεως μόνον και τῆς ἑηρᾶς μιμήσεως; "Οχι!

"Η παιδεία ήτο ἔκεινη ή δποία θὰ ἔπιδε συνείδησιν εἰς τὸ "Εθνος, ή δποία
θὰ ἔρριπτε φῶς εἰς τὸ σκότος, ή δποία θὰ ἔνεδυνάμωνε τὰς ψυχάς, θὰ ἔθέρμανε τὴν
πίστιν, θὰ παρεῖχε τὸ μεγάλα παραδείγματα, θὰ ἀνεδείκνυε τὰς ἀξίας και θὰ
ήκουντο τὸν νοῦν τῶν ὑποδουλῶν ἀδελφῶν Ἐλλήνων, ίνα καταστῇ δυνατὸν διὰ
ταύτης νὰ τύχουν τῆς μεγάλης χαρᾶς νὰ ίδουν τὸ ἀνέσπερον τῆς Ἐλευθερίας
Φῶς και ἀναπνεύσουν τὴν ζωογόνην ταύτην πνοήν. "Ο κατακτητῆς δμως ἡμπόδιζε
τὴν ἔλευθεραν παιδείαν.

Κατώρθωσεν ἐν τούτοις ἡ Ἐλληνικὴ ψυχή, ὅστε ἀπὸ τὴν πρωτόγονον βαθμίδα
τοῦ κρυφοῦ Σχολείου νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν Ἀθωνιάδα, τὴν Αὐθεντικὴν Σχολὴν
τοῦ Βουκουρεστίου, τὰ Γυμνάσια τῆς Χίου, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τὰ
ἀνώτερα Σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Δημητσάνης, και δὴ τὴν
Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν ἵν Κωνσταντινουπόλει (Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία κλπ).
Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν ἵν Κωνσταντινουπόλει (Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία κλπ).
Οὕτω κατέστη δυνατὸν νὰ διδάξουν ἄνδρες ὡς δ Εὐγένιος Βούλγαρις, δ Νικηφό-
ρος Θεοτόκης, δ Κοσμᾶς Μπαλάνος, και προπαρχοκευασθῆ ή εύρεται ἐκπαιδευτικὴ
δρᾶσις τοῦ Κοραῆ.

Ο Εὐγένιος Βούλγαρις (1716 – 1806)

"Ο Εὐγ. Βούλγαρις ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῇ 11 Αὐγούστου 1716. "Αποτε-
λεῖ μίαν ἀπὸ τὰς πολυμερεστέρας φυσιογνωμίας τὰς δποίας ἀνέδεξεν οὐ μόνον
τὸν διάδοσιον Γένος ἀλλὰ και ή σύγχρονος ἔλευθερα Εὐρώπη. "Ο «δεύτερος Πλά-
των» ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν δ Κούμας. "Ο Εὐγένιος Βούλγαρις ἀνέδειχθη και ὡς
διδάσκαλος και ὡς συγγραφέας.

"Εδίδαξε τὸ πρῶτον εἰς τὴν Σχολὴν τῶν "Αμπελακίων τῆς Θεσσαλίας ἀκο-
λούθως δὲ ὡς διευθυντὴς εἰς τὴν Σχολὴν Ἰωαννίνων, ἐμφυσήσας εἰς αὐτὴν νέαν
πνοήν. "Γιτερὸν διδάσκει εἰς τὴν Κοζάνην, εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ "Αθω και τέλος
εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

"Ως διδάσκαλος ἔτχε τεραστίαν ἐπιδρασιν καθ' δσον, δπου και ἀν ἐδίδαξεν
εἰς τὰς ἀνωτέρω πόλεις, ἀπέδησαν αὐταὶ κέντρον πνευματικὸν και φάρος τοῦ ὑπο-
δούλου Ἐλληνισμοῦ. "Ο πουδήποτε διηγήθεν ἐνέπνευσεν και ἀνέδειξεν ἔξεχοντας.
Οὕτω εἰς τὰ "Αμπελάκια ἔτχε μαθητὴν τὸν μετέπειτα ἐπίσκοπον Πλαταμῶνος
Διονύσιον. Εἰς τὴν ἐν "Αθω Σχολὴν μεταξὺ τῶν ἀλλων μαθητῶν του ἀναδει-
κνύονται δ Ἀθανάσιος Πάριος και δ Σέργιος Μακραίος, μετέπειτα καθηγηταὶ
και διαπρεπεῖς συγγραφεῖς, ὡς και δ Κοσμᾶς Αιτωλὸς μυηθεὶς εἰς ίδιατερον
ἀναμορφωτικὸν κύκλον τοῦ διδασκάλου. "Αλλὰ και πλείστους ἀλλους ἐργάτας
τοῦ πνεύματος ἀπέδειξεν δ φωτισμένος Εὐγένιος Βούλγαρις, οἵτινες διέπρεψαν εἰτε
εἰς τὰ γράμματα εἴτε εἰς ἔργα πολιτισμοῦ και ἀναδημιουργίας.

Και ὑπῆρξε πράγματι φωτισμένος δ Εὐγένιος Βούλγαρις. "Υπῆρξεν πράγματι
δ Εὐγένιος Βούλγαρις, δ Ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος και Βλαδινίου, εἰς τῶν μεγα-
λυτέρων διδασκάλων τοῦ Γένους, πνεῦμα πολυσχέδει, πολύμορφον και εύρυ, συ-
τελέστας δσον διλγοι εἰς τὴν πνευματικὴν ἀγάπτουξιν τῆς ἀναγεννωμένης Ἐλλη-
νικῆς Φυλῆς. Δὲν ησαν μόνον αἱ σπουδαὶ του τὰς δποίας ἐπετέλεσεν εἰς τὴν ἀλλο-

δαπήγη, ως εἰς Παταβίαν, Δειψίαν, Βερολίνον, καὶ ἀλλας πόλεις τῆς Εὐρώπης, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν, ἀλλὰ γνώστης τῆς λατινικῆς, Ἰταλικῆς, γαλλικῆς, γερμανικῆς, ἑρμανικῆς, χαλδαικῆς, τουρκικῆς, ἀραβικῆς καὶ ρωσικῆς γλώσσης παρηκολούθει τὰς γεωτέρας πρόσδους τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐδίδασκεν τὰ νεώτερα συστήματα. Εἰς δὲ τὰς Σχολὰς εἰς τὰς δόποιας ἐδίδαξεν, ἐφήρμοσε γεώτερον καὶ ἐπιστημονικάτερον τρόπον διδασκαλίας τῶν φυσικῶν καὶ ἀστρονομικῶν μαθημάτων, διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος. Ὁ θενδρόποτε διηγλύθε, μεταλαμπαδεύει τὸ νέον πνεῦμα. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν "Αθω τοποθετεῖ ἐπιγραφὴν ἥτις οὐδὲν ἀλλο εἰμὶ Πλάτωνα ὑπενθυμίζει:

Γεωμετρήσων εἰσίτω, οὐ κωλύω·

Τῷ μὴ θέλοντι συζυγώσω τὰς θύρας.

Δέν φείδεται κόπων, προκειμένου νὰ φωτίσῃ καὶ ὡφελήσῃ τοὺς Ἑλληνας νέους ἐπιστήμονας. Διδάσκει καὶ συγγράφει, μεταφράζει τὰ Μαθηματικὰ τοῦ Σενιέρου τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν τοῦ Βόλφ, τὴν Φυσικὴν τοῦ Βούκερερ, τὰ Στοιχεῖα Φυσικῆς τοῦ Τακουεντσίου, τὴν Μεταφυσικὴν τοῦ Γεγουηγούσου.

Συγγράφει δὲ χαλκέντερος αὐτὸς διδάσκαλος καὶ πρωτότυπα ἔργα. Πλὴν τῶν δύο φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων του τῆς «Δογικῆς» καὶ τῆς «Μεταφυσικῆς», τὰ δύοτα ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἔτῶν ἀπετέλεσαν πανελλήνια διδακτικὰ βιβλία, συγ-
έγραψε καὶ εἰδικὰ ἔργα ἀναφερόμενα εἰς τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας.

Τὰ καθαρῶς δὲ ἐπιστημονικά του ἔργα είναι: 1) «Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις». 2) «Σχεδιασμα περὶ παλιρροϊδῶν». 3) «Περὶ συστήματος τοῦ παγκόρων».

Τό πρώτον έξι αύτῶν ήτοι «Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις», περιλαμβάνει μαθήματα πειραματικής και μαθηματικής φυσικῆς μετά 179 σχημάτων ἐκτὸς κειμένου. Τό «Σχεδίασμα περὶ Παλιρροιῶν», ἀφορᾶ εἰς εἰδικὴν μελέτην μὲν ἐκπληκτικὴν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην λεπτομερειακὴν ἔρευναν και αὐστηρότητα. Τό «Περὶ συστήματος τοῦ παντὸς» ἔργον του, διπερ εἶναι ἀστρονομικόν, ἀποτελεῖ ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀστρονομίας ἐν Ἑλλάδι.

“Αλλ’ δέ Εὐγένιος Βουλγαρικής ἐμφορείται καὶ ἀπὸ μίαν φωτισμένην καὶ θερμουργὸν πίστιν. Οδευμέναν ἀντίθεσιν εὑρίσκει δέ μέγας οὗτος τοῦ Γένους Διδάσκαλος μεταξὺ θεολογίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης. Χαρακτηριστικὸν τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Βουλγάρεως είναι τὸ βάθος. ‘Η ἔξαπλωσίς του εἰς πλεῖστα σημεῖα τοῦ ἐπιστητοῦ δὲν ἀπέδη εἰς βάρος τοῦ βάθους. ‘Τρηπήσεις βαθὺς ὡς χριστιανός. Δάκρυα ἐπροκάλει εἰς τὸ ἐκκλησίασμα δταν ἐδίδασκε καὶ ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, γεγονός ἀποδεικνύοντος ὅτι ή ψυχὴ αὐτοῦ διακατείχετο βαθέως ἀπὸ τὴν θείαν Ἀλήθειαν. Τὸν διέκρινε εὑρροια λόγου, μεστοῦ ἐννοιῶν καὶ πλήρους σοφίας καὶ διοτικῆς ἐμπειρίας, γνῶσις βαθεῖα τῶν θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν προβλημάτων, εὑρεῖται ἐπιστημονική κατάρτισις καὶ φιλολογική μάθησις καὶ κρίσις ἀσφαλής, ἐν συνδυασμῷ πρὸς αὐτηρὰν εὐλάβειαν ἀλλὰ προσηγένες καὶ ἐπαγγελόν οὕτως.

Αύτὸς ὑπῆρξεν δὲ Εὐγένιος Βούλγαρις. Ἐνας διαθυστόχαστος καὶ πιστὸς θεο-
ολόγος, καὶ συγχρόνως ἔνας λαμπρὸς ἐπίστημα του 18ου αἰώνος ἀλλὰ καὶ εἰς
μέγας προεπαγαστατικὸς Διδάσκαλος.

Νικηφόρος Θεοτόκης (1736 — 1800).

Ἔτερος σοφὸς διδάσκαλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶναι ὁ Νικηφόρος Θεοτέκης δοτεῖς

μετά τοῦ Βουλγάρων, μετά τοῦ δποίου συνεδέετο δι^ο Ιερᾶς φιλίας, προσέφερε τεραστίας υπηρεσίας εἰς τὸ ὑπόδουλον ἔθνος καὶ υπῆρξεν δι πρωτοπόρος καὶ πρωτεργάτης τῆς εἰσαγωγῆς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Θεοτόκης ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικάς ἐπιστήμας εἰς δύο Πανεπιστήμια ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπιστρέψας δὲ διεκρίθη τὸ 1765 ὡς Σχολάρχης τῆς Αθηναϊκῆς Σχολῆς ἐν Ἱασίῳ, ὡς Ιεροκήρυξ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἀπὸ τοῦ 1779 ὡς Ἐπίσκοπος Χερσῶνος καὶ Σλαβηγού, δι γένεις εἰς διερδός φίλος του Εὐγένιος Βούλγαρις, μετά τὴν παραίτησίν του. Διὰ τὸν Νικηφόρον Θεοτόκην, ὡς γράφει καὶ δι Σάθας, «ἡ ἀθόρυβος σπουδὴ καὶ μελέτη ὑπῆρξε πάντοτε εἰς αὐτὸν προσφιλέστερα ἀπὸ τὰς πολυυκρότους τιμάς καὶ ἀξιώματα». Εἰργάσθη διὰ τὴν δημιουργίαν ἐπιστημονικῆς συγειδήσεως μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἐρεύνης τῆς φύσεως.

Σχετικώς, διαθηγητής κ. Μ. Στεφανίδης γράφει ότι ο Θεοτόκης είναι ο σύνδεσμος των παλαιοτέρων ἐπιστημόγνων λογίων, μετα τῶν Ἰδίων προεπαναστατικῶν διδασκαλιών τῶν νέων φυσικῶν ἐπιστημῶν, σπουδάσας εἰδικῶς ἐν Ἰταλίᾳ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, συγγράφεις δὲ «Ἐγχειρίδιου Φυσικῆς», τοῦ συνηθεστέρου τότε διδακτικοῦ βιβλίου τῶν προεπαναστατικῶν σχολῶν. Ο Θεοτόκης (μετά τοῦ Βουλγάρων) είναι ο οποστηρικτής τῆς νέας ἐπιστημονικῆς παιδεύσεως, διαγράφας εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμμα τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων ὡς πρωτεύοντα τὰ φυσικὰ μαθήματα.

‘Η δίτομος Φυσική του Θεοτόκη, ἐπὶ δεκάδας ἔτῶν ἀπετέλεσε τὸ κατ’ ἔξοχὴν πανελλήνιον διδακτικὸν βιβλίον. Πραγματεύεται συστηματικῶς καὶ κατὰ τρόπον λίαν ἐπιστημονικόν, διόπληγρον τὴν Ηειραματικὴν καὶ ἐν μέρει Μαθηματικὴν Φυσικήν. Ἀλλὰ ἐκτὸς τῆς Φυσικῆς, ὁ Θεοτόκης συνέγραψε καὶ ἀρκετὰς πραγματείας, ὡς τὰς «περὶ Μετεώρων Φυσικῆς», «περὶ τῆς Ἡλεκτρικῆς Δυνάμεως», καθὼς καὶ τρίτομον ἑργον ἀνωτέρων μαθηματικῶν, διότι ὁ Θεοτόκης ἔτρεψε μεγάλην ἀγάπην πρὸς τὰ μαθηματικά, τὰ δποῖα ἐθεώρει ἀπαραίτητα διὰ τὴν μελέτην τῆς φύσεως. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ τριτόμου αὐτοῦ ἔργου ἔρωτα: «Πῶς οὖν ἀν τις τὴν τῆς Φύσεως ἀναγγύναι δυνηθείη βιβλον, τὰ στοιχεῖα διὸ» ὡν γέγραπται μὴ εἰδῶς;» Ἐπίσης συνέγραψε «Στοιχεῖα Γεωγραφίας», εἰς τὰ δποῖα δημοσιεύει καὶ ἐννέα προβλήματα ἀστρονομίας θέσεως μὲ τὰς λύσεις των. Ταῦτα ἔξέδωκεν δ. Κούμας, συμπληρωμένα καὶ βελτιωμένα. Ἐπὶ πλέον ὁ Θεοτόκης ἀφῆκεν ἀνέκδοτον «Ἀστρονομίαν καὶ Μετεωρολογίαν.

“Ολα αὐτά τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς καὶ μεγάλου προεπαναστατικού Διδασκάλου, ἀποτελοῦν ἀληθῆ φυσικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν διὰ τὸ ὑπόδουλον Γένος. Δικαιοὺς δὲ, ὄντως, είχεν δὲ Κοραῆς ὅταν ἔγραψεν διτὶ δέκα πέντε μόλις ἕτη μετά τὴν ἔκδοσιν τῆς Γαλλικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας «ἔφαγησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι πραγματεῖαι Φυσικῆς (Θεοτόκη) καὶ Λογικῆς (Βουλγάρεως), συντεταγμέναι κατὰ τὴν μέθοδον τῶν πεφωτισμένων τῆς Εὐρώπης λαῶν». Καὶ νὰ σκεφθῇ τις διτὶ ἡ Γαλλικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία ἔξεδόθη εἰς χώραν πλουσίαν καὶ ἐλευθέραν, ἐνδιὰς αἱ ἐλληνικαὶ πραγματεῖαι ἔξεδόθησαν εἰς χώραν πάμπτωχον καὶ δούλην. Καὶ ἐνώ τὸ γαλλικὸν σύγγραμμα δὲν κατέρθωσε νῷ ἀποφύγη τὸ ἀθεϊστικὸν δίκτυον, οἱ Ἐλληνες συγγραφεῖς, οἵτινες οὐδόλως ὑπελείποντο τῶν Γάλλων συγχρόνων τῶν, κατέρθωσαν θαυμασίως γὰρ συμβιβάσουν πεφωτισμένην πίστιν καὶ συγχρονισμένην ἐπιστήμην.

‘Αλλὰ δὲ Θεοτόκης—ὅπως καὶ δὲ Βούλγαρις—οὐ πῆρεν ἀκόμα καὶ μία σημαίνουσα θρησκευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία, οὐ πῆρεν πράγματι ἔνας «ἰεροπρεπής ἀνήρ», ὡς λέγει δὲ Κούμας. Ὑπῆρξεν δὲ ἀκαταπόνητος μελετητὴς τῆς ‘Αγίας Γραφῆς καὶ δὲ πλήρης χάριτος ‘Αγιογραφικὸς Διδάσκαλος καὶ Ἡθικολόγος, ηδὲ δὲ οὐδετοῦ χρησιμοποίησις τῆς Γραφῆς ἀποτελεῖ κάτι τὸ ἐκπληκτικόν.

Ὑπῆρξεν δὲ συγγραφεὺς τῶν περιφήμων Κυριακοδρομέων (ἥτοι ἐρμηνείας καὶ μετὸς αὐτὴν ἥθικης διμιλας εἰς τὰς κατὰ τὴν Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένας ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ περικοπάς τῶν ‘Αγίων Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελίων), ἀτινα ἔξε-θρεψαν γενεὰς πιστῶν μέγρι σήμερον. Παντοῦ καὶ πάντοτε ἐπάτασσε τὰς ὄλιστι-στικὰς θεωρίας. Ὁπουδήποτε, διμιλεῖ δὲ Χριστιαγὸς καὶ συγχρόνως δὲ Ἐπιστήμων. Ἀπαντῶν εἰς τὰς ἐνστάσεις ἑκείνων ποὺ δὲν κατανοῦν τὸ δόγμα καὶ ζητοῦν ἀπο-δεῖξεις, παρουσιάζει τὸ διπέροχον μεγαλεῖον τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ηδὲ οὐδεταὶ οὐπεράνω παντὸς καταναγκασμοῦ.

Ἐγὼ εἰπα, δια ἀνοιξας τὰ δύματα τῆς πίστεώς μου, εἶδον ταῦτα, οὐ δὲ ζητεῖς μοι τὸ πῶς; Ἐγὼ ἐπίστευσα εἰς τὸν ἀγίων προφητῶν τὰ λόγια καὶ εἰς τῶν θεηγόρων Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, «ἐπίστευσα διὸ ἐλάλησα» (Φαλμ. πιε', 1), οὐ δὲ ζητεῖς παρὸς ἐμοῦ ἀπόδειξιν; Ως φάνεται οὐ διακρίνεις διτὶ ἀλλο ἐστιν· η πίστις καὶ ἀλλο ἡ ἀπόδειξις· η πίστις οὐδὲ τὸν νοῦν ἀναγκάζει οὐδὲ τὴν θελήσιν διάλεξει. Ὁθεν, ἀφοῦ ἀκούσεις τὸν λόγον τῆς πίστεως, ποιεῖς διτὶ θέλεις, η πιστεύεις καὶ σώζεσαι, η ἀπίστεις καὶ καταδικάζεσαι· η ἀπόδειξις ἀναγκάζει τὸν νοῦν ἵνα πιεσθῇ καὶ, ἐπομένως, ἀρπάζει τὴν ἔξουσίαν τῆς θελήσεως, διὰ τοῦτο δὲ τὸν λόγον οἱ πιειθόμε-νοι οὐ ποτὲ τῆς ἀπόδειξεως οὐδένα μισθὸν παρὰ Θεοῦ λαμβάνουσι.

»Ποτὸν μισθὸν λαμβάνεις τοις διτὶς η μετὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀπόδειξιν καταπεισθῇ διτὶ αἱ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου ίσαι εἰσὶ δύο ν δρθαῖς, η μετὰ τὴν ἀστρο-νομικὴν διτὶ η τοῦ ἡλίου ἐκλεψίς ἐστὶ παρέμπιωσις τῆς σελήνης μεταξὺ ἡλίου καὶ γῆς, η μετὰ τὴν φυσικὴν διτὶ πάντα τὰ σώματα φέρονται πρὸς τὸ κέντρον τῆς γῆς, η μετὰ τὴν ἱστορικὴν διτὶ δὲ Αἴγυρος τος ἐμονάρχησεν εἰς τὴν Ρώμην, η μετὰ τὴν ἥθικὴν διτὶ πάντες οἱ ἀγνθρώποι εἰσὶν ἐπιρρεπεῖς εἰς τὰ πονηρά; Οὐδένα μισθὸν λαμβάνεις περὶ τῶν τοιούτων πληροφοριῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πιστεύομενα ὡς οὐπε-ρψα καὶ οὐπερούσια οὐκ ἐπιδέχονται οὐλικὰς ἀποδείξεις, διὰ τοῦτο, διτὶς πιστεύεις, ἐκεῖνος γίνεται μακάριος· «μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες» (Ιωαν. κ'. 29). Μακάριοι ἐπειδὴ οὐκ ἀναγκαστικῶς ἀλλο ἐθελουσίως ἐπίστευσαν. Ἐάν η ἀπόδειξις ἔπειθε μοι πιστεύσαι, ἐπίστευον ἀναγκαστικῶς καὶ οὐχὶ προαιρετικῶς. Οθεν οὐδένα μισθὸν ἐλάμβανον διὰ τὴν πίστιν μου».

Σπουδαιότατον εἶναι καὶ τὸ δεύτερον ἐπιχείρημα τοῦ Θεοτόκη.

«Αλλὰ πῶς δύναμαι πιστεῦσαι, δισα φαίνονται ἀγτικείμενα εἰς τὴν θιάκρε-σιν τοῦ νοός μου; Τρία καὶ ἔν (τὸ δόγμα τῆς ‘Αγίας Τριάδος) τοῦτο εἰς τὸν νοῦν μου οὐ χωρεῖ. Πιστεύω διτὶ οὐδὲ μικρὸν σκεύος χωρεῖ τὴν θάλασ-σαν. Ο νοῦς σου πολλὰ μικρός, η θεότης ἀπειρος, ἐπομένως οὐ χωρεῖ εἰς τὸν νοῦν σου, ἀλλὰ τὶ συμπεραίνεις ἐκ τούτου, συμπεραίνεις διτὶ οὐκ ἐστὶ θεός τρισυ-πόστατος, ἐπειδὴ οὐ χωρεῖ εἰς τὸν νοῦν σου; Δοιπόδη οὐκ ἔστιν οὐδὲ θάλασσα ἐπειδὴ οὐ χωρεῖ εἰς μικρὸν σκεύος; Ἀκούεις παραλόγημα;»

Θαυμάζει κανεὶς διτὶ μέσα εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν

Εύαγγελίων καὶ εἰς τὰς ἐπ^ο αὐτῶν διμιλίας, δημιλεῖ μὲ τόσην ἀγεστιν ὁ φυσικὸς ἐπιστήμημων. Αὐτὸς, ὁ κάτοχος τόσων φυσικῶν γγώσεων, χρησιμοποιεῖ πληθος ἀπὸ αὐτὰς διὰ νὰ ἀναχθῇ καὶ νὰ ἀναγάγῃ τοὺς ἀναγνώστας του εἰς τὰ «ὑπὲρ νοῦν». Ο εἰσηγητὴς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἐλλάδι διδάσκει τόσον ἐπαγγειακὰ περὶ Θεοῦ. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ ἔτερος προεπαναστατικὸς διδάσκαλος Νικηφόρος Θεοτόκης, η μεγάλη αὐτὴ ἐπιστημονική, θρησκευτική καὶ ἐκκλησιαστική φυσιογνωμία τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων, ὁ «ἱεροπρεπῆς ἀνὴρ» κατὰ τὸν Κούμαν.

Βενιαμίν ὁ Λέσβιος (1762—1824)

Ἐτερος φλογερὸς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μύστης, ἐκ τῶν κυρίως ἀμέσως προεπαναστατικῶν διδασκαλῶν καὶ σοφῶν, ὑπῆρξεν ὁ Βενιαμίν ὁ Λέσβιος. Οὗτος ἔγεννήθη τὸ 1762 ἐν Πλωμαρίῳ τῆς Λέσβου ἐκ γονέων χωρικῶν. Τὸ ἀνήσυχον καὶ ἐρευνητικὸν αὐτοῦ πγεῦμα, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἴκανότης αὐτοῦ πρὸς δημιουργίαν, τὸν καθιστοῦν ἀληθῆ τοῦ πνεύματος ἐπαναστάτην, ἀμέσως πρὸ τῆς Ἐθνικῆς Ἐπαναστάτεως.

Διψῶν ἐ λέσβιος ἱερομόναχος παίδευσιν ἐπιστημονικὴν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ σπουδάζει εἰς τρία σπουδαιότατα τῆς ἐποχῆς ἐπιστημονικὰ κέντρα, τὴν Πίζαν, τοὺς Παρισίους καὶ τὸ Λονδίνον. Ἐν Παρισίοις παρακολουθεῖ τὰ μαθήματα τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς, πιθανῶς δὲ καὶ τῆς Ecole Normale Supérieure. Εἰς τὸ Λονδίνον ἐπισκέπτεται τὸ περίφημον κατοπτρικὸν τηλεσκόπιον τοῦ μεγάλου ἀστρονόμου W. Herschel.

Ἐμπλεως ὁ Βενιαμίν τῶν νέων ἐπιστημονικῶν γγώσεων καὶ ἰδεῶν, ἐπανέρχεται εἰς τὰς Κυδωνίας καὶ ἀρχεται διδάσκων εἰς τὴν ἐκεὶ ὄνοματεὴν Σχολήν. Διδάσκει Ἀριθμητικήν, Γεωμετρίαν, Τριγωνομετρίαν, Ἀλγεβραν, Γεωγραφίαν, Φυσικήν, Μετεωρολογίαν, Ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ Ἡθικήν καὶ Μεταφυσικήν. Διδάσκει δημος μεταποτικῶς καὶ λίαν μεθοδικῶς, μὲ χάρτας, καὶ ποιούμενος χρῆσιν ὀργάνων μετὰ πειραμάτων.

Καθιστᾶ τὰ φυσικομαθηματικὰ πρωτεύοντα μαθήματα, ἀτινα καὶ διδάσκονταὶ οἱ σπουδασταὶ ἐπὶ 4 συγαπτά ἔτη. Προμηθεύεται δλα τὰ νεώτερα συγγράμματα ὡς καὶ ὅργανα ἔξ Εὐρώπης. Εἰς 600 ἔφθασαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἵτινες συνέρρεον δπως μαθητεύσωσι παρ^ο αὐτῷ ἐκ πάσης Ἐλλάδος. Ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον δεκαετίαν ἡ Ἀκαδημία τῶν Κυδωνίων, ὑπὸ τὴν ρηξικέλευθον αὐτοῦ διεύθυνσιν, ἀποτελεῖ δασιν μαθήσεως, καὶ αἱ φωτειναὶ ἀκτίνες τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτῆς φωτὸς ἐκπέμπονται ἀφθονοὶ χάρις εἰς τὸν Βενιαμίν.

Πολύτιμα διὰ τὴν τότε ἐποχὴν τὰ συγγράμματα διαγνωσταὶ συνέγραψεν, ὡς ἡ Φυσική, ἡ Ἀριθμητική καὶ ἡ Γεωμετρία του. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν καταραίνεται ἡ ἐγκράτεια αὐτοῦ περὶ τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Εἰς τὰ ὅργα του μετεχειρίζεται πάντοτε γλῶσσαν ἐπιστημονικήν, μὲ περιεχόμενον ὡς πρὸς τὰς ἰδέας καὶ σκέψεις δλως νέον.

Αἱ ἐπιστημονικαὶ αὐτοῦ ἀντιλήψεις ἥταν φιλελεύθεροι καὶ ριζοσπαστικαὶ. Ομίλει πάντοτε μετὰ παρρησίας, καυτηριάζων καὶ κατακρίνων τὴν διπιθεδρομήστητα, τὴν πάντοτε ἀλλως τε καὶ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν παρουσιαζομένην. Θαυμαστῆς καὶ λάτρης τοῦ Lavoisier λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἔξης: Ἡ φύσις ὡς φαίνεται χρειάζεται αἰώνας ὀλοκλήρους διὰ νὰ πλάσῃ ἔνα οπεράνθρωπον, καὶ τοιοῦτος

ὑπῆρξεν δὲ Λαδουαζέρος—«ώς ἐξελήγησεν δὲ Βενιαμίν τὸν Lavoisier, θεωρῶν πάντα τοτε ταπεινωτικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν μὴ διὸ αὐτῆς ἀπόδοσιν ξένων λέξεων. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔλεγε, δὲν ταπεινώνεται ὥστε νὰ λάθῃ ἀκυριολεῖταις. Δύναται νὰ πλάττῃ κυριολεῖταις. Ἐξετάσατε νὰ ἰδήτε, ἔλεγεν δὲ Βενιαμίν, ποῖον θένος ἐπὶ τῆς γῆς εἰναι πλούσιωτερον καὶ ισχυρότερον καὶ ποῖον δυστυχέσ καὶ ἀθλιον. Ὁπου πρόδοσις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἐκεῖ, ἐπιλέγει, πλούτος καὶ δύναμις, καὶ διον λείπουσιν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι ἐκεῖ ἀθλιότης καὶ δυστυχία. Ἔως οὖς οἱ Ἑλληνες ἐπρόκειντο εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐφώναζον : «Πᾶς μὴ Ἑλλην βάρβαρος». Τώρα, δημιούριον, ἰδήτε τὴν κατάστασιν. Οὕτως δημιούριον, ἔχαρακτηρίσθη δὲ Βενιαμίν ὡς ἐπικίνδυνος γεωτεριστής καὶ ἡγαγκάσθη νὰ φύγῃ τὸ 1812 ἐκ Κυδωνίων. Τὸ 1818 δὲ Ἡγεμών τῆς Βλαχίας τοῦ ἀναθέτει τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Σχολῆς τοῦ Βουκουρεστίου. Τὸ 1820 μετίται εἰς τὴν Φιλικήν Ἐταιρίαν, ἐπιλαμβανόμενος μετὰ τοῦ ἰδίου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ, τὸν διοίσιν ἐπέδειξε κατὰ τὴν ἐπιστημονικήν καὶ θρησκευτικήν του δραστηριότηταν, τοῦ ἐθιμικοῦ του ἔργου. Εδρίσκετο ἐν Βουκουρεστίῳ δταν ἐξερράγη τῆς ἐπικρατερούμενης ἐθνικῆς καταγιδός δὲ πρώτος ἐν Ἀγίᾳ Λαύρᾳ σπινθήρ, δὲ ἀναφέλεξας τὸν πυρσὸν τοῦ Κανάρη. Οἱ φοιτηταὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἀκαδημιῶν γίνονται οἱ ἀδυστάπτοι πρωτεργάται του «ἀπ' ἀκρη σ' ἀκρη χαλασμοῦ», δπως ἐκβιάσουν διὰ τὴν Ἑλλαδα τόπον εἰς τὸ πλευρὸν τῶν ἐλευθέρων πολιτισμένων.

Πιστὸς καὶ δὲ Βενιαμίν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος του, πιστὸς εἰς τὸν ἔρκον τὸν διοίσιν ἔδωκεν ἐν Ἰασίῳ, δὲν ἔπαινον ἔκτοτε οὐδὲ μίαν ήμέραν περιηγούμενος τὴν Ἑλλάδα, ἀγέστιος, διδάσκαλον, παρηγορῶν καὶ προτρέπων εἰς τὸν ἵερδον ἀγῶνα, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἥη ἐξέπνευσεν ἐν Ναυπλίῳ τὴν 24ην Αὐγούστου του 1824, λιμώττων ἀλλ' ὀνειρευόμενος, καθὼς δλοι οἱ συναθληταὶ του, τὴν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ ἔνδοξον, ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν θωμῶν θύουσαν εἰς τὴν ὑπερτάτην Σοφίαν.

Ο Βενιαμίν ἔχαρακτηρίσθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του καὶ ὡς αἰρετικός, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξε τοιοῦτος. Αἱ κατ' αὐτοῦ κατηγορίαι προσήγαγησαν διότι ἀνέπτυσσε τὰς δύο ἐπιστημονικὰς ὑποθέσεις, περὶ περιστροφῆς τῆς γῆς καὶ περὶ τοῦ κατοικησίμου τῶν ἀστρων. Ἡ τοιαύτη δημιούριον τῶν ὑποθέσεων τούτων ἀνάπτυξις, οὐδὲν ἀθετικὸν περιεχόμενον ἐμφανίζει, ἀπὸ δσα τουλάχιστον δὲν ιδιος γράφει.

«Ελγαὶ καὶ δύσληπτον, γράψει, εἰς τὸν κοινὸν λαὸν ἡ κινησις τῆς σφαίρας του . . . Αἱ φατρίαι, αἱ διοίσια δὲν ὑποφέρουν τὴν κίνησιν τῶν πλανητῶν εἰναι δύο. Μία ἐκείνη τῶν ἐγωιστῶν καὶ δευτέρα ἐκείνη τῶν αὐτοματικῶν. Οἱ πρῶτοι δὲν ὑποφέρουν ἔξω ἀπὸ τὴν γῆν τι οἰκημένον, διὰ νὰ μὴ ζητοῦν οἱ ἄλλοι κληρονομίαν ἐκ τοῦ οὐρανίου πατρός. Οἱ δευτέροι στοχάζονται δτι δὲν ἔγιναν διὰ κανένα τελεικὸν αἴτιον, ὥστε ηθελον ειναι ἀλογος ή τούτων οἰκησις. Ἰδέα ζωηρὰ τῆς ἀπειρότητος τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται γὰ δοθῆ, ωσάν η οἰκησις τῶν οὐρανίων σωμάτων».

Ἐξ ἄλλου, εἰς τὴν Μεταφυσικήν του, μὲ συγαρπάζουσαν γλαφυρότητα δικιλεῖται περὶ τῆς ὑπάρχεως τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὸν ἀνόργανον καὶ ἐνόργανον κόσμον ἀνάγεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ Δημιουργοῦ, μὲ τὴν ἐξῆς σκέψιν του :

«Ἄν τις ἀρρη πρὸς οὐρανὸν τὰ δημιατα, οὗτος θέλει ἀπαντήσῃ εἰς τοῦτο τὸ περὶ ήμας ἀχανὲς διάστημα, σώματα ἀπειρα ὡς ἀπηωρημένα, σώματα μέγιστα

σώματα ἀπείρου ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεως, σώματα αὐτόφωτά τε καὶ ἑτέροφωτα, σώματα ἡρεμοῦντα καὶ κινούμενα κινήσει ταχίστη καὶ τακτικωτάτῃ, κινούμενα δὲ ἐκ διηγμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἐκ δὲ τῶν κινουμένων, ἀλλα μὲν νὰ ἔχωσι κέντρον περιφορᾶς τὸν "Ηλιον, ἀλλα δὲ τοὺς πλανήτας, καὶ οἱ πλανῆται μετὰ τοῦ "Ηλίου νὰ ἔχωσι καὶ δευτέραν περὶ τὸν ἀξονα κίνησιν, καὶ τοῦτο ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι σήμερον, χωρὶς ἡ κίνησις αὕτη γὰ λάθη τὴν σμικροτάτην βράδυνσιν ἢ ἀταξίαν, διπερ βέβαια εἰναι ἡ ζητουμένη αἰώνια κίνησις. "Ωστε οὗτος ἥθελε βιασθεῖ, ἔκών τοῦ ἀέκων, νὰ διμολογήσῃ τινὰ αἰτιον τούτων ἀπάντων, εἰς διηπερ ὑπὸ τῶν προπατόρων ἐδόθη τὸ δνομα Θεός». Ἔντερα περικοπῇ καταλήγει καὶ πάλιν: «Οὗτος λέγω δὲ παρατηρητής ἥθελε βιασθεῖ, ἔκών τε ἀέκων, νὰ διμολογήσῃ νομοθέτην τινὰ τούτων ἀπάντων, διπερ ἡμεῖς καλοῦμεν Θεόγν.

τὸν Βεγκασινόν νέας ἀφορμὰς διά νὰ θερετιώσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ.

^ο Εγένερος δὲ διδασκαλίᾳ, περιγράφων μετὰ εκπλήσιους γραμμάτων : Σπιεστημονικότητος τὸ θαῦμα τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπινου ὄφθαλμοῦ, ἐπιλέγει :

«Οποία δ' ἔκπληξις δὲν προστίγνεται εἰς τὸν αὐτόν
ἔφθαλμὸν ίσῃ τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, αἰτινές ἐδωρίσθησαν ἐκ φύσεως φύλακες τοῦ
ἀνθρώπου, ἀναγγέλλουσαι εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ὑπαρξίν τῶν ἔξωθεν σωμάτων καὶ
τὸν ἕδινον κίνδυνον καὶ ἀλγηδόνας καὶ τοῖς ἐκ τῶν αἰσθημάτων ἡ ψυχὴ νὰ δημι-
ουργῇ ἰδέας διαφόρου βάθους καὶ πλάτους, καὶ ἐκ τούτων κόσμον ὄλοκληρον καὶ
ἔντευθεν γὰς συνάγῃ τὴν ὑπαρξίν καὶ αὐτοῦ τοῦ Δημητοργοῦ τῶν ὅντων!»

Αὐτὸς ὑπῆρξε τὸ μέγα ἔθνικὸν ἔργον, τοσον ἡνὶ μητρούσα
ἀπάντων τῶν προεπαναστατικῶν διδασκάλων τοῦ Γένους ήμδιν, οἵτινες ἀγαλά-
σσαντες τὸν δίον αὐτῶν ἐν ἀρετῇ, χρηστότητι καὶ φιλοπατρίᾳ εἰργάσαντο καὶ συ-
νέθαλον ἵνα τὸ ὑπόδουλον Γένος ἀνακτήσῃ τὸ μεγαλύτερον ἀγαθὸν τῆς ἀνθρω-
πίνης ζωῆς, τὴν Ἐλευθερίαν του, καὶ ἀξιωθῆ γὰρ αἱ τιθανθῆ τοῦτο τὰς θερμούργονς
ἀκτίνας τοῦ ἀγεσπέρου φωτὸς τῆς ἔθνικῆς ἀναδημιουργίας καὶ μεγαλουργίας.

Ο ΚΛΘΗΓΗΤΗΣ κ. ΣΩΤ. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗΣ ΕΙΣ ΑΓΚΥΡΑΝ

Τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἡ ὁποία διεξήγαγε τὰς συνομιλίας ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς συμβάσεως ἐμπορικῶν σχέσεων μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, συμμετέσχε ὁ καθηγητὴς τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν κ. Σωτ. Ἀγαπητίδης, μεταβάς ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἀγκύραν. Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον ἔκινησαν τὸ δημοσίευθέντα εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον τῶν Ἀθηνῶν ἄρθρα τοῦ κ. Ἀγαπητίδη ἐξ Ἀγκύρας.